

ATENEU BARCELONÈS

MITOLOGIA BARCELONINA

Discurs llegit pel President
LLUÍS NICOLAU D'OLWER
a la sessió inaugural del curs
acadèmic de 1933-1934,
el dia 26 de febrer de 1934

MITOLOGIA BARCELONINA

MINISTERIO
DE CULTURA

ATENEU BARCELONÈS

MITOLOGIA
BARCELONINA

Discurs llegit pel President
LLUÍS NICOLAU D'OLWER
a la sessió inaugural del curs
acadèmic de 1933-1934,
el dia 26 de febrer de 1934

MINISTERIO
DE CULTURA

Honorables Autoritats,
Representants acadèmics,
Benvolguts consocis :

Record inesborrable de la nostra primera joventut (de tots els barcelonins parlo que hem vist la llum amb l'Exposició Universal), és el dia 12 de juny del 1902. La multitud, acorruada a la plaça de Sant Jaume, puja silenciosa l'escala vermella de la Casa de la Ciutat, i per la galeria gòtica entra al Saló de Cent. L'ampla nau, plena de ressons de festa i de brogit de lluites polítiques, té aquell dia el recolliment d'un temple. Al bell mig, en un cadafal arran de terra, jau un cadàver amortallat amb hàbit franciscà. La cara demacrada, revellida, el pèl llarg, tot just si permeten de reconèixer el gran traspasat. És el poeta Verdaguer. La ciutat, en nom de tot Catalunya, li ret funerals públics. Aquell home havia arrencat la poesia catalana dels cenacles literaris per dur-la com una guspira de foc sagrat al cor de tot el poble, i el poble li ho pagava amb gratitud amorosa. Milers de ciutadans desfilen corpresos davant el seu cadàver i s'enduen, com a record de la fúnebre apoteosi, un exemplar de l'oda *A Barcelona*, que, en tiratge de cent mil, l'Ajuntament escampa. La llegim i la rellegim. Passats més de trenta anys, encara la duem gravada a la memòria :

Quan a la falda et miro de Montjuïc seguda,
m'apar veure't als braços d'Alcides gegantí
que, per guardar sa filla del seu costat nascuda,
en serra transformant-se s'hagués quedat aquí.

L'oda *A Barcelona*, premiada als Jocs Florals del 1883, és el darrer eco a la nostra literatura d'un mite en altre temps molt expandit : el de la fundació de Barcelona per Hèrcules-Alcides.

Verdaguer mateix l'havia desenvolupat, set anys enrera, a la seva *Atlàntida*. Morta Pirene amb l'incendi del Pireneu, l'heroi amuntega roquissars per bastir-li, com a ciclòpic monument, el cap de Creus.

En eix treball de cíclop, la set lo desdelita
i amb sang per abeurar-se de Gerió enemic,
pels vessants, que groguegen amb l'or d'altra collita,
fet un lleó, davalla de Creus a Montjuïc.

Allí a l'altar de Júpiter humil agenollant-se,
orà, i a les onades après girant los ulls,
llisquívola una barca veu-ne venir gronxant-se,
com cisne d'ales blanques que nada entre els esculls.

Una ciutat fundar-hi promet, a sa tornada,
que esbombe per la terra d'aquella barca el nom ;
i com un cedre al veure-la crescuda i espigada,
—D'Alcides és la filla gegant—diga tothom.

Per ella, no debades, al déu potent de l'ona
demana la fitora i a Júpiter lo llamp ;
pus si la mar lligares amb lleis, oh Barcelona,
llampecs un dia foren tes barres en lo camp (1).

S'embarca l'heroi, empès pel seu fat, a vèncer Gerió, obrir
el jardí de les Hespèrides, plantar les columnes terminals del
món, separar amb el freu Europa i Africa, occir monstres, fun-
dar ciutats... Una fillada ardida l'acompanya :

Així com los plançons se semblen al vell roure,
al domador de monstres retiren los fills seus ;
és fama que la terra llurs néts faran somoure,
com gòndola al posar-hi son timoner los peus.

---

1. *Atlàntida*, cant I, versos 265-280.

Un dia els deia, tendres minyons eren encara,
que, al saltar de la falda de Montjuïc al mar,
una ciutat bastir-hi, jurà, que se'n parlara :
—Anem-hi!—tots responen,—vos hi venim a ajudar.—

I vénen tots en rua, d'Alcides en seguici,
que s'obre pas entre arbres i roques com un riu ;
quan feta un mar de llàgrimes, cansada i amb desfici,
gentil minyona : —Plàcia-us oir ma cuita—els diu (2).

Escoltats els planys de la donzella, exterminat el Caldeu, asseguda Galícia en el seu tron i compartint-lo amb Galacte,

Reprèn la via Alcides, i dant a Barcelona
del mar lo ceptre, en braços l'asseu de Montjuïc,
gegant que en vetlla sempre, mentre ella es mira en l'ona
amb cent tronantes boques n'esquiva l'enemic.

Lo munt mateix bestrau-li penyals per sa muralla,
que a grans carreus arranquen amb maces i tascons,
si algun d'insuportable n'hi ha, també hi davalla,
arreu trinxant pollanques i teus a tomballons.

Per coronar eixa obra de cíclop gegantina,
de Barcelona al centre plantà un verger feliç,
sobre uns pilans, del Tàber al cim, on sa ruïna
duu escrit al front encara lo nom de Paradís (3).

¿On havia poat Verdaguer el fons llegendari de la seva *Atlàntida*? «Les antigues cròniques de Catalunya i d'Espanya, de què m'agradava escartejar sobretot les primeres fulles—diu en el pròleg—m'ompliren la fantasia d'aquells fets que, de tan llunyans i embolcallats amb la calitja dels temps primitius, la història va oblidant i perdent-ne el compte.»

Concretament, de la *Crònica universal del Principat de Ca-*

---

2. *Atlàntida*, cant X, versos 95-106.

3. *Ibidem*, versos 203-214.

talunya és d'on Verdaguer va treure la llegenda barcelonina d'Hèrcules. Reeditada del 1829 al 1833, en la celístia de la Renaixença, l'obra de Jerònim Pujades ha estat mare fecunda de tradicions i d'*englantines*. Romàntics i medievalistes, els escriptors de la Renaixença van parar esment en les llegendes cristianes i de la reconquesta: només Verdaguer va deturar-se, no pas amb velleïtat neoclàssica, sinó amb pruija de grandesa heroica, en els mites de les edats primitives.

La *Crònica*, de Pujades, publicada l'any 1609, barrejava com tantes d'altres obres del seu temps, el desig meritíssim de documentació directa i veraç amb una credulitat infantil, l'erudició amb la petulància de saber-ho tot. Ella és, diguem-ne, el *corpus* de llegendes catalanes, ella cristallitza la forma definitiva de llur evolució. El mite barceloní d'Alcides-Hèrcules, Pujades el *broda*, per dir-ho així, el completa, però no l'inventa: l'ha rebut de les *Històries e conquestes* de Pere Tomich (1438).

Tomich, però, en parlar de la primitiva població d'Espanya, es refereix al «gran arquebisbe toledà, que molt treballà en escriure veritat» (4). Gabriel Turell, tot omplint les primeres planes del seu *Record* (1476) amb una espessa mitologia bíblico-clàssica, diu que n'ha «fet de tres registres lo fonament: en los fets de Spanya, de aquel hystorial archabisbe de Toledo nomenat Rodrigo; en los actes de França, del secretari de Karlesmaynes, prudent e de gran abtesa Philomena; en les coses de Cathalunya de les canoniques dels Comtes e Reys». Al mateix «Roderich istorial» i ja explícitament per la llegenda hercúlia de Barcelona, ens refereix Francesc Eiximenis (1386, *Regiment de Prínceps*). Com per a tants d'altres punts, també per a aquest de la llegenda barcelonina, l'obra de l'insigne navarrès Rodrigo Ximénez de Rada (1243), representa una fita. Detinguem-nos-hi, doncs.

Esquemàticament, la llegenda, tal com la reporta Roderic (5), és aquesta: Hèrcules ve a Hispània des de Líbia, i, creient-se als terminals de la terra, planta les columnes a l'Estret. Venç Gerió, senyor de grans ramats, i s'apodera dels seus tres regnes: Galícia, Lusitània i Bètica. Fundada la ciutat d'Hispalis o Sevilla,

---

4. Capítol V.

5. *De Rebus Hispaniae*, llib. I, cap. 4.

marxa cap a la Celtibèria, on al peu del Moncaio venç Cacus i funda la ciutat de Taraçona, amb gent de Tir i d'Ausònia. Acostant-se a les muntanyes del Pireneu, és constret a greus batalles — *urgens bellum* — «et quia bellum urgebat» funda la ciutat d'Urgell. Davalla a la plana d'Ausona, i hi funda Vic. De les naus que havien fet el viatge amb ell, vuit eren a Galícia, i la novena arriba a les costes de Celtibèria. Ací, en memòria d'aquest fet, Hèrcules basteix una ciutat, que per la novena nau o *nona barca* anomena *Barcanona*. Deixant com a successor seu Hispanius, Hèrcules marxa cap a Itàlia, passa a Grècia, i hi mor a causa de Dejanira. Hèrcules es feia acompanyar sempre dels filòsofs Atlant i Traxillí.

Roderic, demés de narrar els fets, hi posa data: Hèrcules va néixer en temps de Gedeó, l'any 1273 de la confusió de les llengües; va viure 52 anys. Troia fou presa pels grecs l'any 13 de la seva mort. Ròmul fundà Roma 442 anys després de la destrucció de Troia.

Les dades cronològiques poden ésser tretes d'Isidor, que Roderic cita com a font. Ni Isidor, però, ni cap altre dels autors que Roderic esmenta (ni àdhuc dels que no esmenta, podríem afegir) no conta la llegenda hercúlia tal com ell l'exposa. Hi ha en els clàssics, això sí, dades esparses que en suggereixen els trets principals. Enfrontem-nos-hi, doncs, i anem, retrocedint uns quants segles, a veure com evoluciona el complex del mite hespèric d'Hèrcules, del qual és sols un branquilló bordissenc i tardà l'episodi, capital per a nosaltres, de la fundació de Barcelona.

La versió més antiga de la llegenda, salvada venturosament per Hecateu de Milet (6), ens presenta Gerió, el bover de tres caps, com un rei d'Ambràcia i del país dels amfíllocs. És vers aquesta regió, doncs, que Hèrcules, manat per Euristeu, anà a accomplir el treball, no pas fàcil, de prendre el ramat a Gerió i endur-se'l cap a Micenes. Així, la llegenda de Gerió era per als grecs d'Àsia una llegenda occidental, *hespèrica*. Dada a retenir.

Vers l'any 700 abans de J. C., però, encalçat per la proa de

---

6. *Historicorum Graecorum Fragmenta*, I, p. 27, frag. 349.

les naus focenques, l'Occident recula. El sol que es ponia a la Mar Egea, es pon a la Jònia, es pon a la Tirrènia, es pon després a l'Atlàntica. Amb la seva cursa arrossega les llegendes hespèriques, que veuen transportat llur teatre de Grècia a Itàlia, d'Itàlia a Ibèria, i d'Ibèria a les illes fabuloses de l'Oceà. Sarpedoni, Tàrtar, Gerió..., noms i llegendes que en llur emigració els focencs feien emigrar també. I ja instal·lat Gerió a Ibèria, és a Ibèria que Hèrcules, el fill de Zeus i Alcmena, ha de venir per endur-se-li els ramats.

Hesíode (650), gran genealogista dels mites, no podia pas ignorar l'ascendència de Gerió. De Medusa — ens diu — quan Perseu li tallà la cabellera, nasqué, amb d'altres, Crisaor, de nom auri com la seva espasa (7). De Crisaor i de Callíroe, filla de l'illustre Oceà, nasqué Gerió, el de tres caps. Hèrcules va matarlo a Erítia, enmig de les ones, més enllà de l'Oceà, i s'endugué a la sagrada Tirint els seus bous d'ample front (8). Poc després (600 a. J. C.), aquest viatge d'Hèrcules donà l'assumpte de tot un poema, *Gerioneida*, a Stesícor d'Himera. El sicilià Stesícor fou el primer de transportar els itineraris dels herois grecs de la mar Egea cap a la Tirrènia, descoberta per les navegacions dels jonis.

Píndar, en parlar de les *portes gadíriques* (9), i Apollodor d'Atenes, en detallar el desè treball d'Hèrcules (10), recullen segurament la llegenda tal com Stesícor l'havia plasmada. Ella es limita, però, al venciment de Gerió en els confins atlàntics d'Ibèria, i manté la imprecisió escaient a la mitologia, fins a l'obra d'Asclepiades de Mirlea, grec que obrí escola de gramàtica a la Turdetània (Andalusia) (11).

Els turdetans tenien vells poemes. Strabó ho certifica, i àdhuc alguna de llurs llegendes, com la llarga vida del rei Argantoni, havia estat coneguda, a través dels navegants, pels clàssics grecs: Heròdot, Anacreont. La tasca d'Asclepiades de Mirlea, en la seva *Periègesi* o corografia del país turdetà, sembla haver estat, amb

---

7. *Teogonia*, vers 280.

8. *Ibidem*, versos 267-274.

9. Text citat per STRABÓ, *Geografia*, III, cap. 2, § 12.

10. *Bibliotheca*, II, 5, 10, en *Historicorum Graecorum Fragmenta*, I, p. 140.

11. Vegeu STRABÓ, *Geografia*, III, cap. 4, § 3.

les tradicions ibèriques, d'una falsificació semblant a la que d'altres grecs van fer amb la mitologia i la història romanes: enllaçar-les amb les de Grècia mitjançant genealogies fantàstiques i emigracions imaginàries. Els herois del cicle èpic que sobrevisqueren a la destrucció de Troia havien deixat, segons Asclepiades, vestigis a la nostra Península; àdhuc companys d'Hèrcules hi conduïren una colònia des de la ciutat de Messana.

El combat d'Hèrcules amb Gerió ja no és més una aventura esporàdica en un país exòtic. L'heroi tebà centra les llegendes ibèriques. Pirene i el seu amor; el Pireneu incendiat i regalant l'argent i l'or a torrentades; Atlant, l'astrònom, sostenint damunt l'espatlla la volta estrellada del cel; Hèesperis, neboda i muller seva; llurs set filles, les Hespèrides, dels auris tarongers, deslliurades per Hèrcules del tirà Busiris; l'obertura de l'Estret, ciutats fundades, noms donats als pobles, destrucció de monstres i bergants: tot de mites greco-ibèrics, fantàstica construcció d'Asclepiades, són conservats només en fragments dispersos, com les restes de ceràmica que el pacient excavador treu a la llum, en les obres de Posidoni (12), Diodor Sícul (13), Sallusti (14), Trogus Pompeu (15), Livi (16), Strabó (17), Sili Itàlic (18)... No hi fa res que Plini el Vell ho qualifiqui de faules increïbles (19), encara els donaran crèdit Mela (20), Solí (21), Justí (22) i àdhuc Ateneu, el pseudo-Aristòtil *De mirabilibus auscultationibus* (23).

Cap d'aquests autors, però, no parla de les nou barques ni de la fundació de Barcelona. Hem de tenir com a autor de la llegenda Roderic de Toledo. Pura invenció seva, doncs? No; més aviat terme d'un procés lògic.

Entre els historiadors que Roderic coneixia i esmenta, Justí,

-
12. *Hist. G. F.*, III, p. 272, frag. 48.
  13. *Bibliotheca*, llib. IV, caps. 17-27; V, cap. 35.
  14. *De Bello Jugurtino*, XVIII.
  15. Conservat per Justí.
  16. Llib. V, cap. 34.
  17. *Geographia*, llib. I, § 4 i llib. III.
  18. *Punicorum*, llib. III, versos 420-440.
  19. *Nat. Hist.*, III, IV.
  20. *De Situ Orbis*, III, c. 6.
  21. Cap. 27.
  22. *Epitoma*, llib. XLIII, cap. 1; llib. XLIV, cap. 4.
  23. Caps. LXXXV i LXXXVII.

l'abreujador de Troguus Pompeu, en parlar de les amazones i del renom i el talent militar de llur reina Orítia, conta com Hèrcules en anar contra d'ella a prendre-li les armes per manament d'Euristeu, va fer-ho acompanyat de la flor del jovent dels prínceps grecs, embarcats *longis novem navibus* (en nou llargues naus) (24). Aquest text, del qual ningú no s'ha adonat fins ara, que jo sàpiga, és al meu parer la clau de tota la llegenda barcelonina d'Hèrcules.

Roderic devia suposar que, amb la mateixa esquadra de nou vaixells amb què va fer el seu viatge cap a la Mar Negra, Hèrcules devia emprendre la seva navegació a Occident. I, havent vist en documents o monedes el nom de *Barchinona*, devia acudir-se-li també a Roderic, amb la pruija etimologista d'un bon deixeble d'Isidor, que aquell nom derivava de *barca nona* i podia tenir relació amb una de les nou barques d'Hèrcules. Això establert, ¿com estar-se ja de confegir una llegenda i explicar que, de les nou barques, només una fos arribada a la nostra platja?

L'obra de Roderic, escrita l'any 1243, assolí una gran fortuna, i no tardà a veure's arromançada a la nostra llengua: ho fou l'any 1286 per Pere Ribera de Parpejà. Res de la seva collita no afegeix el traductor en el passatge que ens ocupa, si no és la inclusió de Balaguer entre les ciutats de Catalunya fundades per Hèrcules. El manuscrit, però, que ens conserva la traducció (25) insereix tot seguit uns capítols coincidents amb els que en el *Regiment de Prínceps* (1386) Eiximenis afegeix a la notícia, presa de Roderic, de la fundació de Barcelona, tractant de l'excel·lència i bona planeta de la nostra ciutat i de per què Hèrcules la preferia a cap altra (26). ¿És que aquests capítols són trets d'Eiximenis, o més aviat ells i el text de Pere Ribera de Parpejà foren utilitzats per Eiximenis? Ho faria creure el fet de comptar també, el *Regiment de Prínceps*, Balaguer entre les ciutats hercúlies. Així mateix semblen arrencar directament del text de

---

24. Llib. II, cap. 5. A través d'Orosi segurament (I, cap. 15) el text apareix en el *Flos Mundi* (ms. esp. 11 de la Biblioteca Nacional de París, inèdit).

25. Ms. esp. 13 de la Biblioteca Nacional de París, inèdit.

26. Llibre I, caps. 23-24.

Ribera de Perpejà les *Memòries historials de Catalunya* (27), text anònim de l'any 1418.

Una nova elaboració de la llegenda es produeix, segurament cap a darrers del segle XIVe. Dos punts, el dels filòsofs que acompanyaven Hèrcules i el de la preferència d'aquest per Barcelona, són oblidats. En canvi, hom tracta de donar una explicació més clara al fet de les nou barques, o, millor, de la vinguda de la novena barca a la nostra platja. Hem perdut el prototipus d'aquesta refosa de la llegenda: conservem, però, dues branques que en són eixides. Segons una d'elles, la que personifiquen el *Flos Mundi* (28), compilació de cròniques datada l'any 1407, i el *Llibre de les nobleses*, de Francesch (29), una quarantena d'anys més tard, l'explicació és aquesta: Trobant gran resistència Hèrcules en els muntanyencs de Catalunya i mancat de forces, que havia anat escampant a les ciutats per ell fundades, demana auxili al seu cosí Aquilleu que l'hi tramet amb nou barques o naus. Vuit se'n perden per la fortuna de la mar; la novena arriba a la platja entre el Besòs i el Llobregat, quan l'heroi ja havia fundat Urgell i Vic. Francesch allarga la narració, i amb la seva interpretació medieval dels temes clàssics, la converteix en un capítol de llibre de cavalleria. Llegint-lo, ¿qui no pensarà en una bella estesa de *draps historiats*, d'aquelles tapisseries gòtico-clàssiques, que, venint dels obradors de Flandes, vestien les parets dels nostres palaus?

D'altres autors, Tomich i Turell, s'expliquen altrament el fet de les nou barques. No venien pas a dur socors a Hèrcules, venien a demanar-li'n de part dels prínceps grecs, que, reunits a Atenes, maquinaven contra Troia la nova expedició que havia de causar-ne l'enrunament definitiu.

Del conjunt esmentat d'obres històriques, només una, *Històries e conquestes*, de Pere Tomich, assolí la difusió de la impremta. Les seves tres edicions antigues, de 1495, 1519 i 1534 van engrandir i popularitzar la llegenda barcelonina d'Hèrcules.

---

27. Ms. 2639 de la Biblioteca Nacional de Madrid, inèdit.

28. Ms. esp. 11 de la Biblioteca Nacional de París, inèdit.

29. Ms. 487 de la Biblioteca de Catalunya, inèdit.

per això tots, tant els qui la defensen com els qui la contradiuen, tots es refereixen a l'obra de Tomich.

La llegenda d'Hèrcules és encara replasmada, en una forma que podria dir-se *crítica*, ja que, almenys intencionalment, ho era. Joan Margarit, cardenal bisbe de Girona, en el seu *Paralipomenon* (1481), obra massa oblidada, fonamental del nostre efímer renaixement clàssic, a la llum dels textos grecs i llatins, destria els diversos personatges confosos sota el nom únic de *Hèrcules*; identifica el vingut a la nostra terra (*sceleratissimorum sceleratissimus et omnium sui nominis terrimus*) amb el fill d'Alcmena, muller d'Amfitrió, la qual per haver-lo tingut en adulteri n'atribuí la paternitat a Júpiter. Aquest Hèrcules, de propi nom Alcides, no és, diu Margarit, ni el dels XII treballs, ni el que forçà Anteu a l'Etna, ni el que els grecs van tenir per déu. Ell és, però, qui venç Gerió, qui domina Hispània i qui hi funda gran nombre de ciutats, entre elles, Barcelona. Margarit, decantant-se així a Tomich i a Turell, creu en les naus gregues que vénen a cercar l'ajut d'Hèrcules per a la nova guerra de Troia, la venjadora de Menelau; esmenta la llegenda etimològica de la *barcanona*; però no l'accepta, perquè el nom antic de la nostra ciutat no era pas *Barcinona*, sinó *Bàrcino* (30).

Seguint les petjades de Margarit, tots els altres humanistes catalans fan riota de la vella etimologia; i, avançant més, neguen també la fundació de Barcelona per Hèrcules.

El primer atac a la llegenda ve del més vell dels nostres erudits (Bernat Boades, vull dir), que l'any 1420 en els seus *Feits d'armes de Catalunya*, afirma tallant: «Barcelona també fo poblada per los africans, e d'un llur gran capità qui s'apellava Hamilcar Barca, fo apellada Barcanona o Barcinona; jatsia que en mon temps se'n diu que ja era estada edificada molt abans, emperò jo no em cur d'allò que es diu sense millor fundament». ¿Quin era el millor fonament per a substituir Hamílcar a Hèrcules en el lloc de fundador de Barcelona?

A part del pretext etimològic d'enllaçar el nom de la nostra ciutat amb el de la família Barca (l'adjectiu llatí de la qual és

---

30. *Joannis Episcopi Gerundensis Paralipomenon*, llib. II.

barcinus, barcina, barcinum), només un text clàssic sembla donar suport a la hipòtesi cartaginesa, aquells versos de Paulí al seu amic Ausoni (31):

...me punica laedit

Barcino, me bimarís juga ninguida Pyrenaei

(¿ És la púnica Barcelona la que em causa aquest dany, és la cima nevada del Pireneu, banyat per dues mars?)

Paulí (remarquem-ho) escrivia això de Barcelona estant. Quina valor tenen doncs les paraules *punica Barcino*? ¿ Volen dir que vers l'any 392 era viva a la nostra ciutat la tradició d'un origen cartaginès? Tanmateix, cap altre testimoni no en tenim.

Jerònim Pau, en una lletra a Carbonell l'any 1475, adhereix a la teoria púnica i més explícit encara en el seu tractat de 1491 (32), després de qualificar de *parvo momenti auctores* els qui parlen d'Hèrcules, veu un argument a favor d'Hamílcar en el nom mateix, *Barce* o *Bàrcino* de la nostra ciutat, i escriu l'epigrama tan repetit:

Jactitat herculeam quamvis te vulgus iberum,

Barcinon, poeno de duce nomen habes

(Tot i que el vulgus hispànic et lloa d'hercúlia, el nom reberes, oh Barcelona!, del cabdill púnic.)

Carbonell, no cal dir-ho, repeteix i glossa els conceptes de Jerònim Pau, té per «gran faula» tot el que de la fundació de Barcelona recita Pere Tomich, i per «somnia de quartanaris» allò de les nou barques. El mateix Carbonell, però, certifica l'èxit de la llegenda hercúlia en denunciar com a «gran inadvertència o vergonya als qui tenen lo govern de la dita ciutat de Barcelona, en llur moneda metre nom fabulós, ço és *Barcanona*» (33). En efecte, diners de billó encunyats per la nostra ciutat en temps de Carles I duen ben clar el nom de *Barcanona* (34).

31. En les obres d'AUSONI, *Ad Paulinum XXIII*, versos 68-69.

32. *Barcino*, publicat per SCHOTT, *Hispania illustrata*, II, p. 341.

33. *Chroniques de Spanya*, fols. II a i IV b.

34. BOTET I SISÓ, *Les Monedes catalanes*, núms. 530-536 (volum III).

Altrament, les posicions definitives són preses. Fidels els uns a la tradició medieval, popularitzada el segle xve, parlen de la Barcelona hercúlia i, en els medallons de can Gralla (1517), esculpeixen el primer testimoni plàstic del culte ciutadà a l'heroi fundador. Els altres, els humanistes, tenint-se per doctes en la història antiga, parlen de la Barcelona púnica; són d'aquests, és clar, Francesc Calça (1588) (35) i Dionís Jeroni de Jorba (1589) (36), seguidors de Carbonell i de Jerònim Pau.

En acabar unes obres d'engrandiment de la Casa de la Ciutat, l'any 1550, el Consell de Cent grava una llarguíssima inscripció, conservada avui a la façana gòtica, on qualifica Barcelona de «fundada per Hèrcules, acrescuda pels cartaginesos, ornada pels romans, ennoblida pels gods»: BARCINO AB HERCULE CONDITA A POENIS AUCTA A ROMANIS CULTA A GOTHIS NOBILITATA.

L'opinió transaccional que ella expressa, acceptant la intervenció cartaginesa en el progrés de la ciutat, però refermant la vella i afalagadora idea de la seva fundació per Hèrcules, esdevingué sens dubte veritat oficial, doctrina rebuda. Per això, quan, l'any 1559, sota la iniciativa del Conseller en Cap Joan Bonaventura de Gualbes, és construïda la llotja del Trentenari, dels relleus que en decoren les finestres un simbolitza els romans, un altre els cartaginesos, un altre el propi Hèrcules en la seva lluita amb Anteu—i potser el quart, ara perdut, representava, com el modern que l'ha substituït, la fundació de la ciutat.

De la segona meitat del segle xvie són així mateix els relleus d'unes finestres (de can Bassols) al carrer de la Cucurulla: combat d'Hèrcules amb l'hidra de Lerna, combat amb Anteu, combat amb el lleó de Nemea, Hèrcules plantant les columnes, i Atlant sostenint el cel.

Arribem així a l'any 1609, data (com hem dit) del primer volum de la *Crònica universal del Principat de Catalunya*.

Pel que es refereix a la nostra llegenda, Pujades emprèn un treball de síntesi, que li resulta de confusió, amb el desig de recalcar la doctrina oficial del Consell de Cent. Just un segle més tard (1709), en temps de Carles III d'Àustria, Feliu de la

---

35. *De Catalònia liber primus*, cap. 12.

36. *Excelencias de Barcelona*, fol. 1.

Penya manté la mateixa posició, i encara després d'ell gosen repetir la llegenda de les nou barques els tradicionalistes Aguirre (1725) i Serra i Postius (37)—contemporani (qui ho diria!) de Voltaire.

L'any 1759, sota la direcció artística de Tramulles, Barcelona celebra fastuosament l'arribada de Carles III de Borbó, veint de Nàpols. A la gran cavalcada o *Máscara real* apareix Hèrcules en lluita amb l'hidra. No gosariem dir que l'heroi grec hi representa més cosa que tants d'altres personatges mítics; per contra, és ben bé el lloc de fundador de la ciutat el que Hèrcules ocupa en el projecte d'una altra *máscara* o cavalcada, dibuix de Montanya gravat per Moles, aproximadament de la mateixa època. Hèrcules a cavall, nu, amb la feixuga clava, obre el seguici després de les trampes i les trompetes.

La traducció castellana de Pujades, publicada l'any 1777, manté el foc del mite herculi, el qual, ben avingut amb els corrents neoclàssics, no tarda a manifestar-se en monuments. És el primer la Font d'Hèrcules, erigida l'any 1802 pel general duc de Lancàster al Jardí que d'ell va prendre nom, i avui a la part alta del Passeig de Sant Joan. L'estàtua de l'heroi, de pedra, és una obra robusta de Damià Campeny. Passada la guerra napoleònica, l'any 1816, una altra font monumental és erigida al Pla del Teatre i hi resta fins el 1877; és la que el poble anomenava faceciosament «la font del Vell», pel vell arraulit, simbolitzant un riu, que hi havia a la part baixa. L'estàtua del cim—obra de Salvador Gurri, avui isolada al Parc de la Ciutadella—, volia representar (segons el *Manual de forasteros* de l'any 1819) «Barcelona industriosa». Aquesta estàtua, per la despulla de lleó que li penja a l'espatlla i per la clava que empoma amb la mà dreta, és evidentment hercúlia. Els atributs de l'heroi acompanyen també l'escut de Barcelona, ornament de la font alçada l'any 1824 al Pla de la Boqueria. Rectificat, poc abans de 1840, el carrer de Sant Just, amb la reedificació de la Casa de Comuns Dipòsits, que l'obria directament al carrer de la Ciutat, pren

---

37. AGUIRRE, *Palacio de Barcelona*, Viena, 1725. — SERRA I POSTIUS, *Lo perquè de Barcelona* (1734-1748), publicat per PERÈS en *Memorias*, de l'Acadèmia de Bones Lletres, vol. X.

el nom de carrer d'Hèrcules — «personaje que algunos tienen, aunque erróneamente, por fundador de Barcelona», esclareix Pi i Arimon (38).

Aquest autor, Pi i Arimon, a la seva *Barcelona antigua y moderna*, no sols en contra d'Hèrcules, sinó també en contra d'Hamílcar, aixeca la veu per negar-los la paternitat de Barcelona. No sap, però, deseixir-se del miratge cartaginès; i a la llum de les històries romanes, si prova que Hamílcar no arribà a la nostra platja, deturat a la frontera pactada de l'Ebre, vol demostrar que, havent-hi passat Anníbal amb el seu exèrcit, cap a Itàlia, ell fou el fundador de Barcelona, l'any 218 abans de J. C. (39).

Convençuts potser per Pi i Arimon, els qui van projectar les estàtues del Saló de Sant Joan destinaven un lloc a la d'Anníbal. L'esbós existeix a l'Arxiu Municipal, obra de Rafael Atché; l'estàtua, però, mai no fou executada: possible influència de Víctor Balaguer. Ell, en efecte, es revolta contra la gosadia innovadora de Pi i Arimon i, talment com si l'hagués vista, descriu amb tot detall la fundació de Barcelona per Hamílcar Barca «sobre los años de 230 a 227 antes de J. C.» (40).

Passen els anys, Hamílcar s'arrossega encara per manuals endarrerits. Quant a Hèrcules, després de *L'Atlàntida* i de l'oda *A Barcelona* del poeta Verdaguer, ha caigut dins el silenci de l'oblit: només algun calendari escadusser perpetua la rutina de comptar entre les diverses eres la de la fundació de Barcelona per Hèrcules, l'any 1677 abans de Jesucrist.

La prehistòria ens endinsa avui dins un passat tenebrós i llunyà; l'experiència històrica ens mostra cada ciutat en un perpetual esdevenir. Les races humanes emigren, els imperis es fan i es desfan, les pàtries neixen i moren: a través de tots els capgirells, però, hi ha fogars que no s'extingeixen mai, reconcs privilegiats de la terra on, dia darrera dia, formant segles innumbrables, les llars s'encenen per coure l'aliment d'unes famí-

---

38. *Barcelona antigua y moderna*, I, p. 234.

39. *Ibidem*, p. 17.

40. BALAGUER, *Historia de Cataluña*, llib. I, cap. 1.

lies. Els mites passen, la història passa ; la ciutat, flama vivent, dura i perdura.

Qui sap quants de segles ja comptes, o vella !, o sempre jove ! Barcelona nostra ! Molts més encara, més pròspers i gloriosos, siguin els que en la calitja del futur t'esperen ! Qui et fundava, ciutat i mare nostra ? Potser uns pobres pescadors, potser uns naufrags, tot ensorrant a la platja les canyes d'una barraca mísera. Tanmateix, crescuda en nom i en riquesa, han volgut afa-lagar-te atribuïnt-te progenitors il·lustres : Anníbal, Hamílcar, Hèrcules.

Senyores, Senyors :

Els cabdills cartaginesos són la història ; en el cas de la fundació de Barcelona, la falsa història : ells no van fundar Barcelona, però haurien pogut fundar-la. Hèrcules cau més lluny i més enlaire : Hèrcules, ni va fundar Barcelona, ni podia fundar-la, perquè no ha existit. Hèrcules és el mite. La falsa història deforma la realitat i pretén imposar-se com un dogma ; el mite sublima la realitat i eixampla l'esperit. El mite (diguem la paraula) és poesia. Reneguem de la falsa història, d'Anníbal i d'Hamílcar ; no siguem, però, esquerps amb el semidéu *Cor de lleó*. Cap patronatge més adient a la nostra ciutat marinera, treballadora i ardida, que el de l'heroi de qui el Poeta digué : «Anà per la terra immensa i per la mar, passà molts de treballs i acomplí grans gestes» (41).

---

41. *Himnes Homèrics*, XV, *A Heracles*.

MINISTERIO
DE CULTURA

August 10
A. Vives, 3.

N	A	G	S	A
Casanova, 212-214				
Barcelona				